

ترکیب در زبان فارسی
رسمی ساختاری واژه‌های مرکب

علاءالدین طاطبایی

منشعب

تهران ۱۳۹۵

شاهنامه	طباطبایی، علامه‌الدین، ۱۳۲۶-
عنوان و نام پدیدآور:	ترکیب در زبان فارسی: بررسی ساختاری واژه‌های مرکب، علامه‌الدین طباطبائی.
مشخصات نشر:	تهران: کتاب بهار، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۱۲۳ ص.
فروست:	دستور زبان فارسی؛ ۴.
	کتاب بهار؛ ۶.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۲۰۹-۵-۲
و فرمت فایل:	۱۰۰۰۰۰ رتال
زبان:	فارسی
موضوع:	چاپ قبلی: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گروه نشر آثار، ۱۳۹۳ (۱۲۵ ص.).
موضوع:	کتابنامه، ص. [۱۰۵]-۱۰۶.
موضوع:	بررسی ساختاری واژه‌های مرکب.
موضوع:	فارسی دستور
موضوع:	Persian language -- Grammar
موضوع:	فارسی - آشنایی
موضوع:	Persian language -- Word formation
رده‌بندی گنجرده:	PHL ۴۳۹۵ / اظ
رده‌بندی دیویی:	۴۷۵
مجموعه کتاب شناسی ملی:	۴۳۱۳۸۲۹

ترکیب در زبان فارسی

(بررسی ساختاری واژه‌های مرکب)

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰

چاپ و صحافی: پردیس دانش

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ و مخصوص کتاب بهار است

مراکز فروش: کتاب فروشم، توس (۱۰۰۷ ۴۶ ۶۶)، کتابسرای افتخارزاده (۹۵ ۵۸ ۹۵ ۶۶)

تشر جايار (۸۸ ۸۹ ۹۶ ۸۰)

کتاب بہار (۰۹۱۲۱۲۲۶۰۰۸)

ketabebaharpub94@gmail.com

فهرست

۷	پیش‌گفتار
۹	ترکیب چیست؟
۱۲	طبقه‌بندی واژه‌های مرکب برحسب ساختار دستوری
۱۲	۱. اسم + اسم
۲۴	۲. اسم + اسم (تکرار اسم)
۲۶	۳. ضمیر مشترک + خود + اسم
۲۸	۴. اسم + و + زوت‌ساز + اسم
۲۹	۵. اسم + صفت مفعولی
۳۲	۶. ضمیر مشترک + صفت مفعولی
۳۵	۷. اسم + صفت فاعلی
۳۷	۸. اسم + صفت حالت
۳۹	۹. اسم + صفت نسبی
۴۲	۱۰. اسم + صفت بسیط
۴۴	۱۱. ضمیر مشترک + صفت بسیط
۴۸	۱۲. اسم - ن - صفت
۴۸	۱۳. اسم + متاک حال
۵۷	۱۴. ضمیر مشترک + متاک حال + صفت فاعلی
۵۸	۱۵. اسم + صفت مبالغه + صفت فاعلی
۶۲	۱۶. اسم + متاک گذشته
۶۳	۱۷. ضمیر مشترک + متاک گذشته
۶۵	۱۸. اسم + مصدر میثقی
۶۶	۱۹. صفت + اسم
۶۹	۲۰. صفت + صفت
۷۰	۲۱. صفت + صفت فاعلی
۷۱	۲۲. صفت + صفت مفعولی
۷۲	۲۳. صفت / قید + همان صفت / قید
۷۳	۲۴. قید تنوین دار + صفت
۷۴	۲۵. صفت + ن + اسم
۷۵	۲۶. صفت + متاک حال + صفت فاعلی مرکب
۷۷	۲۷. صفت + متاک گذشته
۷۸	۲۸. عدد + اسم
۷۹	۲۹. متاک حال + اسم + اسم مرکب

۸۲ اسم - حرف اضافه + اسم ← صفت مرکب

۸۲ ساختارهای دارای وند ترکیب ساز

۸۴ اسم + اسم + بی

۸۶ اسم + متاک حال + پسوند

۸۷ عدد + اسم + پسوند

۸۸ متاک حال + همان متاک حال + اسم مرکب

۸۹ ترکیب های عطفی

۹۰ متاک گذشته + متاک حال + اسم مصدر

۹۰ متاک گذشته + متاک گذشته + اسم مصدر

۹۰ متاک حال + متاک حال + اسم مصدر

۹۱ اسم + اسم + اسم مرکب

۹۳ پیشاینده ی مکی - زمانی

۹۴ پیشاینده + اسم

۹۵ پیشاینده + اسم - بی

۹۷ پیشاینده - متاک حال

۹۸ پیشاینده + صفت بسیط

۹۸ پیشاینده + صفت مفعولی

۹۸ پیشاینده + متاک گذشته

۹۹ پیشاینده - مصدر ثبتي

۹۹ ساختارهای دارای عددواره

۱۰۰ جلد + اسم

۱۰۱ تک + اسم

۱۰۲ تک - متاک حال

۱۰۴ تیم + اسم

۱۰۵ تیم + صفت

۱۰۵ تیم + متاک گذشته

۱۰۵ تیم + متاک حال

۱۰۶ تیم + اسم

۱۰۶ تیم + صفت

۱۰۶ تیم + متاک حال

۱۰۶ منابع

۱۰۷ نمایه مثال ها

۱۰۷

پیش‌گفتار

ترکیب پر بسامدترین روش واژه‌سازی در زبان فارسی است چنان‌که در بیش از هفتاد درصد از واژه‌های مصوّب فرهنگستان این یا آن فرایند ترکیبی استفاده شده است. بسامد فرایندهای ترکیبی در واژه‌سازی غم‌سالنه از این نیز بیشتر است. بنابراین، جای دارد که این روش واژه‌سازی، به تفصیل ر به نحوی که همه علاقه‌مندان را به کار آید، بررسی شود.

نگارنده، پیش از این، در کتاب *شم و صفت مرکب در فارسی* (مرکز نشر دانشگاهی، تهران ۱۳۸۴)، که در آن عمدتاً ملاحظات نظری محلّ توجه بود، به بررسی اسم‌ها و صفت‌های فارسی پرداخته است. در آنجا مقصود این بود که واژه‌های مرکب فارسی در چارچوب نظریه نحوی ایکس‌تیره^۱ و با بهره‌گیری از مفاهیمی مانند تراوش و هسته‌اری تحلیل شوند. مهم‌ترین نتیجه آن بررسی این بود که زایاترین فرایندهای واژه‌ساختی آنهایی هستند که از قواعد ناظر بر ساخته شدن گروه‌های نحوی پیروی می‌کنند.

نگارنده حاصل پژوهش‌های بعدی خود در عرصه واژه‌های مرکب را در هفت مقاله در

نامه فرهنگستان منتشر کرد.^۳ در آن مقاله ها هدف اصلی این بود که واژه های مرکب با توجه به ساختار و روابط نحوی - معنایی عناصر سازنده آنها با یکدیگر طبقه بندی شوند و الگوهای بسیار کم بسامد نیز نادیده گرفته نشوند، چرا که در واژه سازی عالمانه گاهی همین الگوهای کم بسامد بسیار راهگشایند.

اینچه در این دفتر گرد آمده است مجموعه همان مقاله هاست همراه با دو افزوده به نام «پیرایندهای مکانی - زمانی» و «عددواره ها» که در پایان این دفتر آمده اند و مراد از نگارشی آنها در همان جا بیان شده است. علاوه بر این، در مواردی، در لایه لای ساختارهای مطرح شده افزوده هایی گنجانده شده است.

این دفتر، که باید است گام کوچکی باشد در شناخت امکانات واژه سازی زبان فارسی، حاصل بررسی حدود بیست هزار واژه مرکب است. منابع اصلی نگارنده در این پژوهش سه فرهنگ زیر بوده است:

• فرهنگ بزرگ سخن، سخن آوری، انتشارات سخن، تهران ۱۳۸۱.

• فرهنگ املائی خط فارسی، عبدالکاف صادق و زهرا زندی مقدم، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۸۵.

• فرهنگ واژه های مصوب فرهنگستان، ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۵، گروه واژه گزینی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۸۷.

یادداشت چاپ تازه

در این چاپ، یک بار دیگر تمام کتاب خوانده شد و با توجه به اصلاح اغلاط چاپی، رسم الخط آن نیز یک دست شد.

شهریور ۱۳۹۵

۳) مقدمه های مذکور در این شماره های نامه فرهنگستان به چاپ رسیده اند.

ترکیب در زبان فارسی (۱)، دوره نهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۶، شماره مسلسل ۳۵: (۲)، دوره دهم، شماره اول، بهار ۱۳۸۷، شماره مسلسل ۳۷: (۳)، دوره دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۷، شماره مسلسل ۳۸: (۴)، دوره دهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۷، شماره مسلسل ۴۰: (۵)، دوره یازدهم، شماره اول، بهار ۱۳۸۹، شماره مسلسل ۴۱: (۶)، دوره یازدهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۹، شماره مسلسل ۴۳: (۷)، دوره دوازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۰، شماره مسلسل ۴۶.